

DIT SPEL VERANDERT JE LEVEN

AGALI MERT

Dit spel verandert je leven

Uitgeverij Atlas Contact
Amsterdam/Antwerpen

© 2014 Agali Mert
Omslagontwerp Loudmouth
Foto auteur Merlijn Doomernik
Typografie binnenwerk Perfect Service, Schoonhoven
Drukkerij Koninklijke Wöhrmann, Zutphen

ISBN 978 90 450 2498 1

D/2014/0108/907

NUR 740

www.atlascontact.nl

Inhoud

Niveau 0: Allemaal aan boord 9

Hoe speel je het leven? 11

Werken aan het spel 13

Zie het spel 15

Spelers voor het leven 20

Niveau 1: SPEEL! 27

Het spel 29

De spelers 33

Oud spel 39

Spelen met rollen 43

Spelen met de ruimte en regels 46

Spelen met interactiepatronen 56

Niveau 2: Werkelijkheid in uitvoering 73

Hoe we de werkelijkheid zien 75

Kleuren 77

Illusies 81

Pijn 86

De Waarheid bestaat niet 90
Jouw waarheid bestaat wel 95

Niveau 3: Spelen met het leven 103

Liefde 105
Overspel 123
Oorlog 128
Bedrog 155

Niveau 4: Verfijningen voor alledag 179

Gebruik de anatomie van het spel 181
Kies een verklaringsmodel 183
Hergebruik het spel 184
Reken op onvoorspelbaarheid en onoplosbare
problemen 188
Speel de juiste rol op het juiste spelniveau 191
Probeer eens een ander verklaringsmodel 192
Ga uit van de tijdelijkheid van gelukzaligheid 197
Verander mee 199
Vertel een coherent en goed verhaal 202
Iedereen speelt 204

Dankwoord 207

Geraadpleegde bronnen 211

Voor Isis,

Dat ze het beste spel van haar leven mag spelen.

*Het is met een nieuw idee als met nieuwe schoenen:
men heeft er in het begin meer last dan gemak van*
– Cees Buddingh' –

NIVEAU 0:

ALLEMAAL AAN BOORD

Wat geweldig dat je uit alle boeken die er zijn, dit boek kiest om in je handen te nemen. Super! Dan wil je waarschijnlijk ook weten wat dit boek met deze titel voor je in petto heeft. Je denkt vast dat het boek te maken heeft met spelen? Dat klopt, maar vast niet zoals je gewend bent. Ik wil je meenemen op een verfrissende reis die de manier waarop je naar je leven kijkt in positieve zin zal veranderen. En dat alleen door het concept van het spel in dit boek een hoofdrol toe te kennen. Je hoeft alleen maar deze bladzijde om te slaan.

Hoe speel je het leven?

Toen de vrouw van keizer Sjah Jahan tijdens de geboorte van hun zoon stierf, werd de keizer zo overmand door verdriet dat hij opdracht gaf tot het bouwen van de Taj Mahal. Dit immense in het huidige India gelegen gebouwencomplex, dat jaarlijks miljoenen toeristen trekt, is niet alleen een meesterstuk van islamitische architectuur, maar staat na bijna vierhonderd jaar nog steeds symbool voor eeuwigdurende liefde tussen twee mensen. En het staat ook symbool voor de stille hoop die wij allemaal ooit gekoesterd hebben of nog steeds koesteren, dat de liefde die wij voor elkaar voelen in ieder geval ons hele leven aanwezig zal zijn. Alleen neemt het leven veel vaker wel dan niet een wending die wij soms zelfs kort daarvoor onrealistisch zouden hebben gevonden. Het hoeft dan niet te gaan om de dood van onze geliefden, veel vaker is het de dood van de liefde die ons verbijsterd achterlaat. De Taj Mahal is geworden tot het tegenvoorbeeld van het grote aantal scheidingen die deze tijd kent.

In de Verenigde Staten van Amerika bijvoorbeeld strandt tegenwoordig meer dan de helft van de huwelijken. Dat was

zeker niet altijd zo; sterker nog, dit enorme percentage in de VS is onlosmakelijk verbonden met het liberaliseren van de mogelijkheden tot scheiding in de jaren zeventig van de vorige eeuw. Na verandering van een regel in de wet verdubbelde het scheidingspercentage bijna als een donderslag bij heldere hemel.

Aan het begin van de twintigste eeuw mocht alleen tot scheiding overgegaan worden als sprake was van mishandeling, overspel of verlating. Het scheidingspercentage van echtparen schommelde decennialang tussen de 20 en 25 procent. Een uitschieter was de periode vlak na de Tweede Wereldoorlog, toen de militairen hun burgerleven moesten oppakken en de last van de oorlog voor meer dan 40 procent van de echtparen te groot bleek. In de jaren zeventig mocht door een verandering in de wet gescheiden worden op basis van 'onoverkomelijke verschillen tussen de partners'. Sindsdien is het scheidingspercentage meer dan 50 procent.

Hoewel in Nederland het scheidingspercentage lager is, zag je na aanpassing van de echtscheidingswet vrijwel direct hetzelfde patroon optreden. Toen in 1971 alle scheidingsredenen, als mishandeling en overspel, werden vervangen door 'duurzame ontwrichting' ging het aantal nieuwe scheidingen per jaar omhoog van twintig per tienduizend paren naar tachtig tot honderd per tienduizend. Interessant genoeg kon hiervóór ook vrij gemakkelijk gescheiden worden. Iemand hoefde alleen maar te zeggen dat hij of zij overspel had gepleegd, het hoefde niet bewezen te worden. Maar toch werd pas na invoering van de nieuwe regel een forse toename in het aantal echtscheidingen gezien. Hetzelfde patroon werd gezien in Engeland toen een nieuwe, liberale schei-

dingswet actief werd. Vrijwel meteen schoot het scheidingspercentage omhoog.

Dit zijn dus dezelfde personen die misschien enkele jaren voor de scheiding aan niets anders konden denken dan elk uur van de dag bij elkaar zijn, maaltijden oversloegen omdat ze door de liefde geen hap door hun keel kregen en 's nachts door de aanwezigheid van de ander met het grootste plezier amper sliepen. Liefde kan voorbijgaan, zoals we allemaal wel eens ervaren hebben. Scheiden is een ingrijpende uiting hiervan, maar hoe kan het dat de invoering van slechts één simpele regel, in verschillende landen met elk hun culturele eigenaardigheden, een vergelijkbare en ingrijpende invloed had op het gedrag? En omdat we inmiddels de situatie voor de invoering van moderne scheidingswetten kennen: hoe beïnvloedt de afwezigheid van een regel het gedrag? Wat is er zo speciaal aan regels?

Werken aan het spel

Toen mijn schoonvader op zijn vijftigste vanwege een reorganisatie werd ontslagen, ervoer hij wat het betekende om een vijftiger zonder baan te zijn. Hij begon heel opgewekt te zoeken naar een andere baan, want hij had decennialange ervaring, was een zeer loyale werknemer geweest en had daarnaast de ontwikkelingen in zijn werkveld goed bijgehouden. Meer dan tweehonderd sollicitatiebrieven, een handvol uitnodigingen voor een gesprek en slechts één uitnodiging voor een vervolgesprek later, kwam hij noodgedwongen tot de conclusie dat men simpelweg niet in hem geïnteresseerd was. Hij was goed in zijn vak, wilde voor minder geld werken

en er desnoods een flink eind voor reizen. Het mocht allemaal niet baten.

Zijn verhaal staat niet op zich, het is het verhaal van de meerderheid van de vijftigers die ontslagen wordt. Vanuit de overheid zijn er allerlei stimuleringsmaatregelen om oudere werknemers aan het werk te krijgen, zoals een financiële bonus voor werkgevers. Maar het haalt allemaal niet zoveel uit. In heel Europa kennen oudere werknemers hetzelfde probleem: dat ze in vergelijking met jongere werknemers moeilijker werk kunnen vinden. Hoe kan het dat werknemers die soms tientallen jaren ergens goed functioneren van de ene op de andere dag aan de zijkant van de samenleving staan? Van alle vacatures die er zijn wordt slechts 2 procent door een (vijfen)vijftigplusser ingevuld, terwijl het aantal oudere werklozen een veelvoud van dat percentage zijn. Heeft dat alleen met leeftijd te maken?

Stel nou eens dat we in staat zouden zijn om een oudere werknemer met behoud van al zijn ervaring op inhoudelijk vlak, managementgebied en loyaliteit dertig jaar jonger te maken en dan zouden laten solliciteren. Zou hij worden aangenomen? Niet alleen dat, hij zou de droomkandidaat van elke werkgever zijn! Ze zouden in de rij staan om hem te paaïen met allerlei extraatjes, een hoger salaris en misschien zelfs wel een paar extra vrije dagen. En precies deze dingen zijn voor werkgevers drempels om vijftigplussers aan te nemen.

In *Dilemma's rond langer doorwerken*, een boek waarin Europese werkgevers aan het woord komen, staat te lezen dat werkgevers vinden dat oudere werknemers niet alleen duur zijn, maar ook dat ze een slechtere gezondheid hebben, min-

der op de hoogte van nieuwe technologieën zijn en ook nog eens minder creatief. Bij schaarste op de arbeidsmarkt zien Europese werkgevers ‘open grenzen’ en een hoger geboortecijfer als structurele oplossingen om de schaarste terug te dringen en niet zozeer het aannemen van oudere werknemers. Hoe kan het dat werkgevers deze oplossingen (waar men als het een hoger geboortecijfer betreft pas na pakweg twintig jaar iets aan heeft) verkiezen boven het aannemen van een oudere werknemer? Wat is er zo verschrikkelijk aan een vijftigplusser? Hoewel het onderscheid tussen de arbeidspositie van oudere werknemers enerzijds en echtparen die willen scheiden anderzijds misschien niet groter kan zijn, kan net zo goed de vraag gesteld worden of er een belangrijke overeenkomst is, aangezien zij in beide gevallen onderhevig zijn aan regels, een duidelijk doel wordt nagestreefd en beide zich afspelen in een bepaalde omgeving. Wat is er zo speciaal aan deze elementen dat ze zowel bij scheiden als bij het zoeken van een baan terugkomen? Zijn ze ergens een onderdeel van?

Zie het spel

Het boek dat je in handen hebt, gaat uit van een bijzonder eenvoudig idee, namelijk dat vrijwel ons gehele handelen de principes van een spel volgt. *Dit spel verandert je leven* zal laten zien dat het menselijk leven het best te begrijpen is vanuit het perspectief van het spel. Dit is de eerste grondgedachte van dit boek (de tweede is dat er geen absolute waarheid bestaat, maar daarover straks meer). Of het nu gaat om scheiden, het vinden van een baan door een vijftigplusser,

de financiële crisis, bedrog of zelfs oorlog, het perspectief van een spel is altijd toepasbaar.

Een vijftigplusser vindt geen baan, niet omdat hij niet wordt uitgenodigd voor of aangenomen na een sollicitatiegesprek, want dat is hetzelfde als zeggen dat iemand een hardloopwedstrijd verliest omdat hij niet als eerste over de streep komt. Hij vindt geen werk omdat de doelen die nodig zijn om het gewenste resultaat te kunnen bereiken alleen plaats kunnen vinden als hij als speler (sollicitant) gezien wordt. Om de hardloopanalogie te gebruiken: de vijftiger verschijnt niet eens aan de start. Bij het opstellen van een advertentie voor een openstaande vacature, vindt in feite al een definitie van een speler plaats: opleiding, ervaring, flexibiliteit, teamspeler, om maar iets te noemen. Een aantal zaken mogen echter wettelijk niet in een advertentie, zoals een leeftijds criterium, want dat zou discriminatie zijn. Dat neemt niet weg dat een dergelijk criterium wel degelijk gehanteerd wordt. Een werknemers(spelers)profiel wordt van tevoren gedefinieerd en daar horen dus ook de ongeschreven voorwaarden bij. Toch zijn niet alle vijftigplussers werkloos. Een aantal lukt het, ondanks wetgeving die maakt dat ze onaantrekkelijker (duurder) voor de werkgever zijn, toch een baan te vinden. Hoe kan het dat de ene oudere wel boven een jonger persoon wordt verkozen en een andere niet?

Anekdotisch lijkt het hebben van een netwerk en uitgenodigd worden voor een gesprek bij een 'beslissers' in een bedrijf een positieve rol te spelen bij het verkrijgen van een baan, maar structureel onderzoek wordt eigenlijk alleen gedaan naar waarom de oudere geen baan vindt. We weten simpelweg niet wat de succesfactoren voor een oudere werk-

nemer zijn om aan een baan te komen. Deze onbekendheid met dergelijke factoren levert zeker een bijdrage aan het in stand houden van de achtergestelde positie van deze groep werkzoekenden. Maar hoe hebben die individuen waarbij het wel lukte het dan aangepakt? Zij vonden per slot van rekening wel een baan. Ze lijken in ieder geval te accepteren dat voor hen andere regels gelden dan voor een twintiger en zijn daarnaast in staat hun aanpak daarop aan te passen. De terugkoppeling over hun acties (bijvoorbeeld het niet uitgenodigd worden voor een gesprek na het schrijven van een brief) wordt gebruikt om de strategie te handhaven of te veranderen. Het begrip terugkoppelsysteem (feedbacksysteem) is in een spel belangrijk, omdat het relevante informatie geeft of je op de juiste weg bent het doel te bereiken: op sommige websites bijvoorbeeld zie je als je een vragenlijst invult een balkje meelopen dat aangeeft hoeveel procent je al hebt ingevuld, zodat je steeds kunt weten hoever je bent. Voor mijn schoonvader hield het in dat hij op provisiebasis verzekeringen is gaan verkopen om toch maar werk te hebben (dit terwijl hij zijn leven lang had gewerkt als controller bij een technisch bedrijf). Hij bleek hier zo goed in, dat hij binnen enkele jaren een zelfstandig bedrijf met zo'n vijftien werknemers had.

Als het om scheiden gaat komen dezelfde elementen terug: er zijn welomschreven spelers (onder andere het echtpaar); er zijn heel duidelijke doelen (het paar wil van elkaar af); er kunnen duidelijke ruimten beschreven worden waarbinnen de interacties zich afspelen (het huis en de rechtbank bijvoorbeeld); er zijn regels (de wet) waaraan het paar zich moet houden om te kunnen scheiden; en er is een duidelijke

terugkoppeling of het doel 'scheiden' behaald gaat worden (bijvoorbeeld zittingen in de rechtbank, vaststelling van de hoogte van de alimentatie, omgangsregelingen met de kinderen).

Maar waarom neemt het scheidingspercentage enorm toe wanneer gescheiden kan worden op basis van 'onoverkomelijke verschillen' of wanneer alle redenen vervangen worden door 'duurzame ontwrichting'?

Om dit te begrijpen, moet je beseffen dat de regels van een spel je keuzes leiden. Het zijn als het ware wegen, met allerlei afslagen, die je moet volgen om ergens te komen. Hoe dit werkt? Stel je voor dat het 1967 is en dat je wilt scheiden. Dit is dus ruim voor de intrede van de nieuwe Scheidingswet en de enige 'nette' optie is te scheiden waarbij een van de partners zegt dat er sprake is van overspel. Dat is nogal wat, vooral ook omdat iedereen weet dat er slechts een handvol redenen is om te scheiden. Als het geen mishandeling is, dan moet het wel overspel zijn. Hoe leg je het aan je kinderen uit? En als in je relatie geen van beiden schuld 'bekent' door de leugen van overspel op zich te nemen, is scheiden geen optie. Je probeert het nog met relatietherapie en heel veel praten, maar de onderlinge dynamiek verandert niet. Je komt tot de conclusie dat dit blijkbaar is wat het huwelijkse leven voor jou, en velen met jou, in petto heeft: een huwelijk zonder liefde. Maar jaren later hoor je dat alle redenen om te scheiden zijn vervangen door 'duurzame ontwrichting' en omdat jij zelf mag bepalen of het duurzame ontwrichting is, komt deze typering wél overeen met jouw situatie (en die van vele anderen). Je besluit om de scheidingsprocedure in gang te zetten.

Wat er gebeurde is dat met de verandering van een regel naar duurzame ontwrichting, alle wegen die leidden naar de scheiding werden vervangen door één weg waar plek is voor iedereen. Waar eerst een doodlopende weg opdoemde, bleek nu ineens aansluiting op de 'A-duurzame ontwrichting' richting Scheiden. Het is een vrije keuze om die weg op te draaien (om aan het spel deel te nemen), maar eenmaal de afslag genomen, moet je de weg in zijn geheel afrijden om op je bestemming te komen.

Regels werken op een indringende manier door in ons leven, want stel je nu eens voor dat er in Nederland een regel zou zijn dat alleen van roodharige vrouwen gescheiden mag worden en dat wij als samenleving prima kunnen leven met deze regel. Zouden roodharigen dan juist populair zijn om mee te trouwen (omdat je er weer vanaf kan) of juist niet (want als je er vanaf kan, moet er toch iets mis mee zijn)? Zou er een 'Commissie ter bepaling van Roodharigheid' bestaan? En blijf je dan ook voor altijd als roodharige door het leven gaan, ook als je grijs wordt? Roodharige vrouwen zouden in ieder geval op de een of andere wijze een bijzondere positie in de samenleving innemen. Een dergelijke gedachte is veel realistischer dan je denkt, want in de Middeleeuwen (en ook in het Egypte van de farao's) hadden roodharigen zo'n bijzondere positie. Een vrouw met rood haar was al snel verdacht als heks en stond makkelijk voor het gerecht om haar heks-zijn te bepalen. En als je daarbij ook nog groene ogen had, dan was je lot eigenlijk al bezegeld. Er was zelfs een gewichtig boek, *Malleus Maleficarum* (de Heksenhamer), die de procesgang en het folteren van heksen in detail beschreef. Of het nu gaat om overspel, duurzame ontwrichting

of rood haar, deze onderwerpen zijn allemaal omgeven met arbitraire regels, maar deze regels hebben wel een enorme invloed op gedrag en hoe je de wereld ziet. Regels (maar niet alleen regels, daar lees je straks veel meer over) bepalen de keuzes die gemaakt kunnen worden. Dit geldt ook voor mensen die zich niet graag aan regels houden, want die zetten zich namelijk af tegen diezelfde regels.

Doelen, regels, terugkoppeling en de vrije wil tot deelname zijn de basiselementen van een spel. Elk spel speelt zich daarnaast af in een bepaalde ruimte en vertelt een eigen verhaal. Deze elementen zijn steeds te herkennen en door ze aan te passen, is het mogelijk andere resultaten te bereiken.

Spelers voor het leven

De wereld om ons heen vanuit het perspectief van een spel zien, kijkt fundamenteel af van de manier waarop we normaliter naar het leven kijken. Als we denken aan een spel, dan denken we waarschijnlijk aan kinderen die tikkertje spelen of aan iemand die een computerspelletje speelt, maar we denken zeker niet aan een werkloze vijftiger of aan een scheidend echtpaar. We hebben, met andere woorden, een duidelijk beeld van wat een spel is. We zijn gewend om de verschillende aspecten van ons leven, zoals werk, liefde, wetenschap en recht, als afzonderlijke gebieden te beschouwen, maar wat ze met elkaar gemeen hebben is dat ze allemaal opgebouwd zijn en veranderen volgens een raamwerk dat we het duidelijkst terugzien bij een spel. De ernst van het deelgebied maakt daarbij niet uit, het leven kan uiterst serieus gespeeld worden.